

Erica Hoebe-de Waard

Roelof de Wit

HANDBOEK

VOOR DE
OUDERLING &
BEZOEK
MEDEWERKER

Erica Hoebe-de Waard
Roelof de Wit

HANDBOEK

VOOR DE OUDERLING & BEZOEK MEDEWERKER

Ouderlingen {blad} voor Pastoraat en Gemeenteopbouw

KokBoekencentrum Uitgevers · Utrecht

Inhoud

Woord vooraf 9

{ Deel 1 } Wegwijzer 11

- 1 Pastoraat 12
 - 1.1 Wat is pastoraat? 12
 - 1.2 Bijbelse opdracht 14
 - 1.3 Ambt en taak 14

- 2 Ouderling worden 16
 - 2.1 De vraag om ouderling te worden 17
 - 2.2 Wat houdt het ambt van ouderling in? 19
 - 2.3 Bevestiging 20
 - 2.4 Taakomschrijving 21
 - 2.5 Ambtsgeheim 23

- 3 Bezoekmedewerker worden 26
 - 3.1 De vraag om bezoekmedewerker te worden 26
 - 3.2 Taakomschrijving 27
 - 3.3 Aanstelling en geheimhouding 28

- 4 Pastoraal team 30
 - 4.1 De sectie en de wijk 31
 - 4.2 Werken in teamverband 32
 - 4.3 Individueel huisbezoek 33
 - 4.4 Groothuisbezoek 34

- 5 Bijzonder pastoraat 36
 - 5.1 Pastoraat aan doelgroepen 36
 - 5.2 Nieuwe vormen van pastoraat 40

- 6 De praktijk van het huisbezoek 45
 - 6.1 Een afspraak maken 46

- 6.2 Aandacht en luisteren 47
- 6.3 Tot de kern komen 49
- 6.4 Gebed en Bijbellezen 51
- 6.5 Omgaan met ziekte en rouw 52
- 6.6 Kritiek op de kerk 55
- 6.7 Verschil in geloofsbeleving 56

- 7 Toerusting en spiritualiteit 59
 - 7.1 De persoonlijke voorbereiding 60
 - 7.2 Het verwerken van ervaringen 61
 - 7.3 Werkdruk en schuldgevoel 62
 - 7.4 Geestelijke begeleiding 63
 - 7.5 Jaargesprek 64

- 8 Rondom de eredienst 66
 - 8.1 Ouderling van dienst 67
 - 8.2 Het consistoriegebed 68
 - 8.3 De handdruk 69
 - 8.4 Bij doop, belijdenis en avondmaal 69
 - 8.5 Bij rouw en trouw 71

{ Deel 2 } Beleid 72

- 1 Beleid 73
- 2 Wat is leidinggeven? 74
- 3 Structuur en organisatie 75
- 4 Het beleidsplan 76
- 5 De samenstelling van de kerkenraad 77
- 6 Vergadering van de kerkenraad 78
- 7 De Algemene Kerkenraad 80
- 8 De ring 80
- 9 De classis 81
- 10 De synode 82
- 11 De kerk in breder verband 82
- 12 Visitatie 83
- 13 Conflicten 83
- 14 Opzicht 85

{ Deel 3 } Casussen en verdieping 87

- 1 Vergaderen 88
 - 1.1 Opening en sluiting van de vergadering 88
 - 1.2 Naar aanleiding van de notulen 90
 - 1.3 Ingekomen stukken 92
 - 1.4 De rondvraag: nota voor een uitvaart 94
 - 1.5 Pastorale zaken: vertrouwelijk 96
 - 1.6 De diaken 99

- 2 Gemeenteleven 101
 - 2.1 Vacatures 101
 - 2.2 Liederen 103
 - 2.3 Opzet voor een groothuisbezoek 105
 - 2.4 Avondmaal in kleine kring 107

- 3 Pastoraat 109
 - 3.1 Bidden in het pastoraat 109
 - 3.2 Het klikt niet (over als je in het pastoraat geen klik hebt, hoe ga je verder?) 111
 - 3.3 Nabij zijn in verdriet 113
 - 3.4 Een gesprek met zijn drieën (wat als een persoon niet aan het woord komt?) 115
 - 3.5 Ziekenzalving 117

Ter inspiratie en oriëntatie 120

- 1 Gebeden, te gebruiken bij pastorale bezoeken 121
- 2 Bijbelteksten en andere teksten voor gebruik in het pastoraat 128
- 3 Verder lezen. Wil je meer weten over pastoraat? 138

Woord vooraf

Je hebt een nieuwe editie in handen van het minihandboek voor de ouderling. De vorige uitgave dateert uit 2011. Dat was een herziene uitgave van een eerdere versie. De geschiedenis van dit handboek gaat terug tot 1980, toen er een themanummer van het *Ouderlingenblad* uitkwam dat ging over het ambt van ouderling en de verschillende taken die de ouderling heeft.

In de loop van de jaren is er van alles veranderd in het kerkelijke landschap. Ook sinds 2011 zijn er de nodige veranderingen waar te nemen. Een van de belangrijkste is de toename van bezoekmedewerkers, die deels het werk van ouderlingen overnemen. Daarom is de titel gewijzigd in *Minihandboek voor de ouderling en bezoekmedewerker*. Wat blijft, is de behoefte aan een beknopt boek dat verschillende terreinen van het werk in beeld brengt en daarbij ondersteuning biedt.

Dit handboek bestaat uit drie delen: het eerste deel heet *Wegwijzer* en is gericht op de praktijk van het werk. Ouderlingen en bezoekmedewerkers krijgen een eerste indruk van wat er komt kijken bij het pastoraat. Het tweede deel gaat over beleid. Daarin gaat het over leidinggeven en in dat deel willen we ambtsdragers inzicht geven in wat er op verschillende vergaderingen aan de orde komt. Het derde deel biedt casussen over uiteenlopende onderwerpen en geeft verdieping aan wat in deel een en twee ter sprake kwam. Bij dit derde deel zijn gespreksvragen gevoegd, zodat in groepsverband over de verschillende thema's doorgesproken kan worden.

Bij de uitgave van 2011 stonden de namen van Gerben Heitink en Arie Romein als auteurs vermeld. Nu bij deze uitgave onze namen op het omslag te lezen zijn, betekent dit niet dat wij een nieuw boek geschreven hebben. Wij bouwen voort op wat zij eerder op papier gezet hebben. Dankbaar hebben we van hun inzichten gebruikgemaakt. Tegelijk is het een ander boek geworden.

Bij het schrijven hebben wij al die mensen voor ogen gehad, die zich met hart en ziel inzetten voor het werk in de kerk. Het is mooi om te zien dat er telkens weer mensen opstaan en met enthousiasme aan de slag gaan.

We hopen dat deze nieuwe uitgave veel ouderlingen en bezoekermedewerkers zal inspireren en dat het tot zegen zal zijn voor de gemeente van Christus.

Erica Hoebe-de Waard

Roelof de Wit

Deel 1

Wegwijzer

Gefeliciteerd! Je bent ouderling of bezoekermedewerker. Misschien kortgeleden geworden. Of al langer actief. Je hebt een mooie en belangrijke roeping: invulling geven aan het omzien naar elkaar. We noemen dat 'pastoraat'. Je kunt op deze manier veel voor mensen betekenen.

Als ouderling of bezoekermedewerker zul je heel wat mensen ontmoeten. Allemaal verschillend; ieder met een eigen levensgeschiedenis. In de gesprekken zul je ook allerlei verhalen te horen krijgen. Hoe mooi is het wanneer anderen iets met je willen delen en je samen met hen mag bladeren in hun levensboek. Het vertrouwen dat daaruit spreekt maakt dergelijke bezoeken heel bijzonder.

Misschien zie je er ook wel tegen op. Want hoe mooi het ook kan zijn, er zullen ongetwijfeld ook moeilijke situaties en ingewikkelde gesprekken op jouw weg komen. In dit boek willen we je op weg helpen. Allerlei activiteiten en situaties passeren de revue. We geven handvaten en richtingwijzers waar je mee geholpen bent.

We beginnen het boek met een aantal basisprincipes: Wat is pastoraat? Waarom doen we het? Hoe wordt er in de Bijbel over pastoraat gesproken? Maakt het verschil of je dit werk als ouderling doet of als bezoekermedewerker? We geven in dit hoofdstuk een aantal hoofdlijnen weer. Verderop in dit boek komt de meer praktische uitwerking aan de orde. Dan gaat het onder andere over de praktijk van het huisbezoek, het werken als team, het groothuisbezoek en nieuwe vormen van pastoraat.

1 Pastoraat

1.1 Wat is pastoraat?

Pastoraat is afgeleid van het Latijnse woord 'pastor'. Dat betekent herder. Het roept het beeld op van een herder met zijn kudde. De eerste associatie is daarom 'zorg dragen voor'. Pastoraat is zorgen voor de kudde. Is dat de gemeente, of is de kring breder? De kerkorde¹ zegt daarover het volgende: 'Deze pastorale opdracht betreft zowel de leden van de gemeente, de niet-gedoopte kinderen van leden van de gemeente en hen die blijik geven van verbondenheid met de gemeente, als ook anderen die herderlijke zorg behoeven.' (ordinantie 8.4)

In de Bijbel wordt het beeld van de herder vaak gebruikt. Allereerst gaat het dan over God zelf: Hij wordt herder genoemd (onder andere Psalm 23, 80, Jesaja 40, Ezechiël 34). Hij zorgt voor zijn volk als voor een kudde. Het beeld van de herder benadrukt Gods trouw, zorg, leiding en bescherming. Herderschap heeft betrekking op de dagelijkse zorg voor mensen. 'Als een herder weidt hij zijn kudde: zijn arm brengt de lammeren bijeen, hij koestert ze, en zorgzaam leidt hij de ooiën.' In het Nieuwe Testament horen we Jezus zeggen dat hij de goede herder is (Johannes 10). Zijn herderschap houdt in dat hij zijn leven geeft voor de schapen. Er is sprake van een intense betrokkenheid: 'Ik ben gekomen om hun het leven te geven in al zijn volheid.'

We zullen ons ervan bewust moeten zijn dat het spreken over een herder met zijn kudde kan bijdragen aan een bepaald soort beeldvorming: schapen als domme en koppige beesten, gekenmerkt door kuddegedrag; de herder als eenzame leider. Om ons niet op het verkeerde been te laten zetten moeten we het beeld van de herder spiegelen aan God zelf.

¹ De kerkorde is een document waarin de Protestantse Kerk in Nederland verwoordt wat zij gelooft en belijdt. Dit document vormt de basis van de kerkstructuur, organisatie, kerkrecht etc. De kerkorde is te vinden en te downloaden op www.protestantsekerk.nl.

Wat opvalt in het herderschap van God en Jezus is dat niet de eigen positie benadrukt wordt, maar de dienst aan, de inzet voor en de betrokkenheid op de kudde. 'Dag aan dag draagt Hij ons, die God is ons heil.' (Psalm 68) Pastoraat zal gestempeld worden door deze houding. Pastoraat zou je daarom als volgt kunnen omschrijven: Zeggen dat er een Herder is. Iemand die zorg heeft voor mensen; hen leidt en hoedt. Vanuit Gods bemoeienis met mensen worden wij geroepen om ook om te zien naar onze medemens, wie het ook is en in welke situatie dan ook.

Wanneer we het herderschap nader bekijken zijn er de volgende aspecten waar te nemen:

(1) Allereerst is er sprake van *gezonden* worden. 'Zoals de Vader mij heeft uitgezonden, zend ik jullie uit.' (Johannes 20) Pastoraat is een opdracht die de Levende Heer aan zijn volgelingen heeft toevertrouwd. In zijn naam en in zijn spoor zullen ze eropuit trekken. Daarmee is gezegd dat het initiatief ligt bij de bezoeker. Een gemeentelid kan om bezoek vragen, maar daar hoeven we niet op te wachten.

(2) Zoals Jezus met ontferming *bewogen* was met mensen, zo geldt het ook voor allen die pastoraat bedrijven. Het gaat om de gezindheid van Christus. Zo kijken we naar mensen, zoals ook Hij dat deed. Niet met een bepaald vooroordeel, of neerbuigend, maar vol liefde.

(3) Elk mens is uniek. Pastoraat is daarmee *persoonlijk*. De goede herder kent zijn schapen bij name, Hij gaat met elk schaap een eigen weg. Hij zoekt ook dat ene, verdwaalde schaap. Een mens is niet een geval en al helemaal geen nummer. Voor een echte ontmoeting is het daarom nodig de ander te kennen, diens levensverhaal serieus te nemen en daarbij aan te knopen. Dat betreft zowel de dagelijkse omstandigheden (levensvragen) als de omgang met God (geloofsvragen).

(4) Trouw is een belangrijk kenmerk van pastoraat. Zoals God betrokken is op het wel en wee van mensen, zo worden ook wij geroepen om betrokken te zijn. Het gaat om de dagelijkse zorg voor mensen, over de dagelijkse dingen die zich in hun leven voordoen. Het is daarom zeer de vraag of de vorm van bezoek waarbij elk gemeentelid eens per (twee) jaar bezoek ontvangt wel zo geschikt is.

(5) Ook al worden mensen aan onze zorgen toevertrouwd, ze behoren God toe. Weid mijn lammeren, zegt Jezus (Johannes 21). Petrus zegt tegen de gemeente: Hoed de kudde van God (1 Petrus 5). Zo benadrukt ook

het formulier voor de bevestiging van ambtsdragers dat: 'En u, die nu gereed staat uw ambtswerk te aanvaarden: herinner je altijd met dankbaarheid dat het Christus' eigen kudde is, die je wordt toevertrouwd. Hij heeft haar verworven door zijn bloed; het is zijn kerk.' Dat betekent dat we mensen altijd weer aan Hem mogen toevertrouwen.

1.2 Bijbelse opdracht

Wanneer het over de herder gaat, gaat het allereerst over God zelf. Het herderschap van God kwam hierboven al ter sprake. In het verlengde daarvan worden ook mensen herders genoemd. Daarmee wordt aangeduid dat mensen zorg hebben voor elkaar. God als Herder roept mensen op om Hem te volgen en in zijn spoor te gaan. Zo worden ook mensen herders. Van meet af aan maakt de Bijbel duidelijk dat mensen verantwoordelijk zijn voor elkaar. Op de vraag 'Ben ik mijn broeders hoeder?' (Genesis 3) is maar één antwoord mogelijk: ja, dat ben ik. Ieder mens heeft van tijd tot tijd aandacht en zorg nodig. Dat is altijd zo geweest, en dat zal altijd zo blijven.

Naast het beeld van de herder kan ook gewezen worden op het woord 'elkaar'. Met grote regelmaat kom je dat in het Nieuwe Testament tegen, met name in de brieven van Paulus. Het onderstreept dat we als gemeente verantwoordelijk zijn voor elkaar. We worden opgeroepen om toe te zien op elkaar, elkaar te bemoedigen en elkaar aan te sporen; elkaar te vermanen en te vertroosten. Er is daarbij sprake van wederkerigheid: we zijn herder en schaap tegelijk.

Een ander beeld is dat van het lichaam (1 Korintiërs 12). Wij zijn elkaars ledematen. Dat betekent enerzijds dat iedereen daarin een eigen plek heeft. Niet iedereen heeft dezelfde gaven en dus ook niet dezelfde taken. Anderzijds wijst het op de verantwoordelijkheid voor elkaar. Alleen samen vorm je een lichaam. Het pastoraat is wel getypeerd als 'de bloedsomloop van de gemeente'. Dat sluit mooi aan bij het beeld van het lichaam met verschillende ledematen. Door de bloedvaten van het lichaam stroomt het bloed naar alle lichaamsdelen en voorziet ze van zuurstof. De gezondheid van het lichaam hangt ervan af!

1.3 Ambt en taak

Uit de Bijbelse opdracht bleek al dat pastoraat een roeping is voor elke volgeling van Jezus. In het spoor van de goede herder worden mensen

opgeroepen om naar elkaar om te zien. Pastoraat is daarmee een opdracht voor de hele gemeente. De kerkorde spreekt over de pastorale opdracht van de *gemeente*. Het is opvallend dat niet als eerste de ambtsdragers genoemd worden, maar dat de gemeente voorop gaat (zie artikel IV van de kerkorde; vgl. ordinantie 8.4).

Tegelijk wordt er wel een onderscheid gemaakt. Sommige gemeenteleden worden geroepen om leiding te geven aan het leven in de gemeente. Zij zijn er om de gemeente in staat te stellen haar roeping te vervullen, 'om de heiligen toe te rusten voor het werk in zijn dienst' (Efeziërs 4). Daarom is er naast het ambt van alle gelovigen ook het bijzondere ambt. Dat staat niet op zichzelf. De ambtsdragers ondersteunen de gemeente en houden haar bijeen. Ambtsdragers zijn dus niet de baas, maar dienen de gemeente. De diverse verantwoordelijkheden worden in de hoofdstukken 2 en 3 besproken.

Bij de verschillende taken in de gemeente is het goed om te kijken naar welke gaven mensen gekregen hebben. Niet iedereen kan goed luisteren, niet iedereen is geschikt om om te gaan met noden die mensen kunnen hebben. Een lichaam bestaat uit verschillende ledematen. Laat iedereen zijn eigen plek innemen.

Een laatste opmerking betreft de omvang van het werk. Pastoraat is eindeloos en daarmee nooit af. Een (digitale) kaartenbak kan een voortdurend appel op je doen. Dat kan vermoeiend en verlamvend werken. Het is daarom goed om te kijken naar wat je kunt; niet naar wat er allemaal ontbreekt.

In het vervolg van dit boek werken we de verschillende aspecten van het pastoraat verder uit. Meer eerst gaan we in op het ambt van ouderling, en wat er komt kijken bij de uitoefening van het ambt. Daarna komt het werk van de bezoeker aan de orde. Voor een deel is dat hetzelfde, maar we bespreken ook de verschillen.

2 Ouderling worden

Als je ouderling bent geworden, zul je ongetwijfeld met vreugde daaraan terugdenken. Het was een mooie dienst, waarin je bent bevestigd als ouderling. De verschillende momenten in de dienst komen in gedachten weer langs: het moment dat je opstond; het ja-woord uitsprak in het midden van de gemeente; toen je knielde en de zegen ontving; de gemeente die je vervolgens toezong en na afloop van de dienst in groten getale de hand schudde en Gods zegen toewenste.

Aan die dienst is wel het een en ander voorafgegaan. Het besluit om ouderling te worden neem je niet zomaar. Daar heb je vooraf goed over nagedacht. Er wordt nogal wat van je gevraagd! Misschien heb je wel gedacht: Kan ik dit wel? En ook: Houd ik het vol om dit vier jaar (of nog langer) met enthousiasme te doen?

Wanneer gemeenteleden gevraagd worden om ouderling te worden, zal hen eerlijk verteld moeten worden wat dit ambt inhoudt. Daarover gaat het tweede hoofdstuk van deze wegwijzer. We mogen deze taak niet onderschatten. Hoewel ieder gemeentelid bepaalde gaven heeft, is niet iedereen geschikt voor het ouderlingschap. We doen niemand te kort wanneer we dit vooropstellen, want hetzelfde geldt voor andere taken. Ook niet iedereen is bijvoorbeeld geschikt voor het zingen in de cantorij of voor het financieel beheer. Zeker in onze tijd moeten we kijken of iemand geschikt is en de benodigde eigenschappen heeft voor het vervullen van het ambt en als het niet anders kan, vacatures openlaten. Dat is de ene kant.

De volgende pagina's leren echter ook dat wat van een ambtsdrager gevraagd wordt, tot op grote hoogte eveneens geldt voor pastoraal medewerkers en betrokken gemeenteleden. Alle leden van de gemeente zijn door de Geest 'begaafde' mensen. Gods Geest schakelt mensen in en geeft hen wat zij daarvoor nodig hebben. We mogen de ambtsdrager dus ook niet overvragen en onnodig op een voetstuk plaatsen. Er worden geen bovenmenselijke inspanningen van ons gevraagd. Dat is de andere kant.

Het zal erop aankomen een realistische voorstelling van zaken te geven. Nieuwe ouderlingen moeten weten wat de vraag ouderling te worden

inhoudt. We gaan vervolgens in op de herkomst en de betekenis van het ambt van ouderling. We besteden aandacht aan de bevestiging in het ambt gevolgd door een kort overzicht van de verschillende taken. Daarna komt afrondend het ambtsgeheim ter sprake. Zo geeft dit hoofdstuk een eerste indruk van wat het ambt van ouderling inhoudt.

Misschien zit je nog middenin het proces van vragen en twijfels, omdat je net gevraagd bent om ouderling te worden. Wij willen je graag helpen om een weloverwogen keuze te maken. Daarom gaat de volgende paragraaf over wat het inhoudt om gevraagd te worden als ouderling. Een laatste opmerking vooraf: je staat er niet alleen voor, maar doet dit werk samen met anderen, in een gedeelde verantwoordelijkheid. Het is een wezenskenmerk van de kerken van de Reformatie dat zij niet geleid worden door een geestelijke elite, maar door mensen die als gelovigen in het volle leven staan en van daaruit als ambtsdrager een bijdrage leveren aan de opbouw van de geloofsgemeenschap. Het is een mooie taak hieraan een bijdrage te mogen leveren.

2.1 De vraag om ouderling te worden

De vraag kwam misschien niet geheel onverwacht: Wil je ouderling worden? Het zou kunnen dat je niet meteen enthousiast reageerde. Er zijn zeker argumenten aan te dragen om nee te zeggen.

Om te beginnen (het meest gehoorde argument): ik heb er geen tijd voor. Mijn dagelijks werk is al zo veeleisend dat het er niet bij kan. Dat zit misschien niet eens vast op het aantal uren dat je er wekelijks aan kwijt bent, want op één avond kun je al een heleboel doen, een vergadering bijwonen of een paar bezoeken afleggen. Veel meer wordt er meestal niet van je gevraagd. Toch kan het veel zijn, naast alle andere verplichtingen, die er ook al zijn.

Het kan ook zijn dat het de zwaarte van het werk was waartegen je opzag. Het ouderlingschap is een ambt. Dat vraagt het een en ander van een mens. Veel geloof bijvoorbeeld, om mensen in uiteenlopende omstandigheden nabij te zijn. Hoe kan ik daar met mijn vele twijfels aan beantwoorden? En dan het kerkenraadswerk. Er zijn vast allerlei kerkelijke problemen waar ik geen oplossing voor weet. Het kerkelijk leven laat op nogal wat plaatsen teruggang zien. Dat kan ontmoedigend zijn. Hoe geef je op een goede manier leiding in zo'n situatie?

Al deze overwegingen zijn begrijpelijk. Toch mag er ook iets anders gezegd worden. Het ambt is niet een baan die je aanvaardt nadat je voor een geestelijk examen bent geslaagd. Je wordt ertoe geroepen, door God en de gemeente. Zo klinkt het door in de eerste vraag die bij de bevestiging gesteld wordt. God roept mensen in zijn dienst, schakelt hen in voor het werk in zijn Koninkrijk.

Bovendien is het ouderlingschap iets heel moois en kostbaars. Het is niet alleen maar iets dat veel van je vraagt; je mag ook veel terug ontvangen. Je mag delen in wat anderen aan je toevertrouwen: zorgen en vreugde. Wat is mooier dan met mensen praten over wat hun echt ter harte gaat? Daar komt het toch op aan in het pastoraat? Het gaat er niet om dat je de waarheid in pacht hebt, maar dat je kunt luisteren, meevolen en delen in de twijfels en aanvechtingen van anderen. Dan ervaar je aan den lijve dat lid zijn van een gemeente een groot goed is. Je ontvangt soms samen momenten van geloof en hoop, geluk en verwachting. Je ervaart iets van Gods aanwezigheid, soms op onverwachte momenten. Je mag van betekenis zijn voor mensen. Juist in een tijd van individualisering, waarin mensen zo sterk op zichzelf teruggeworpen worden, heeft dat grote waarde.

Daarom zijn er ook redenen om wel ja te zeggen, al is het misschien wel aarzelend. Je kon er voor je gevoel eigenlijk niet onderuit. En anderen drongen er sterk op aan. Als anderen zo veel vertrouwen in mij stellen, mag ik toch ook aannemen dat ik het kan? Ik sta er bovendien niet alleen voor; we doen het met elkaar.

De kerk is een boeiende organisatie, waarin veel omgaat. Binnen de organisatie moet van alles geregeld worden, zodat mensen samen kunnen komen in en rond de eredienst om God en elkaar te ontmoeten. Het is de plek waar mensen in eredienst, kringen, pastoraat, diaconaat en op andere plekken het leven kunnen delen en hun geloof gestalte kunnen geven. Ze heeft mensen nodig die zorg dragen voor visie en beleid, om het mogelijk te maken dat we samen gemeente kunnen zijn. Niet alleen inhoudelijk en organisatorisch, ook als het gaat om het geld en goed van de gemeente is er zorg en aandacht nodig.

De kerk verandert voortdurend, dat vraagt om nieuwe initiatieven, om lastige beslissingen, om moed en durf om over bestaande grenzen heen te kijken. Daarnaast is de kerk de grootste vrijwilligersorganisatie. Zij

is betrokken bij uiteenlopende maatschappelijke vraagstukken. Allerlei morele vragen komen in deze tijd op haar af. Het is de moeite waard hierin mee te denken. Een kerkenraad is een veelkleurig gezelschap. Het is boeiend naar elkaars argumenten te luisteren en het is vaak verrassend te zien dat het toch steeds weer lukt met respect voor elkaar tot besluitvorming te komen.

Het is werk waarin je kunt groeien. Je leert er veel van en wordt er in veel opzichten rijker van. Dat hoor je vaak achteraf. Maar het is ook goed dit te horen wanneer je er voor staat.

2.2 Wat houdt het ambt van ouderling in?

De naam ouderling klinkt bekend en vertrouwd, ook al is niet altijd duidelijk waar deze term vandaan komt. Het woord is afgeleid van het Griekse *presbuteros*, dat oudste betekent. Dat heeft niet alleen met leeftijd te maken, maar ook met het gezag dat iemand in een bepaalde gemeenschap heeft. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament komen we ouderlingen tegen.

De ouderling zoals wij die nu kennen stamt uit de tijd van de Reformatie. Er ontstond een nieuwe kerkelijke structuur, die doorwerkt tot op de dag van vandaag. Met name Calvijn heeft daarin een belangrijke rol gespeeld. Samen met de ambten van predikant en diaken tref je dat van ouderling al aan in de Dordtse Kerkorde van 1618/1619. Als zijn taken staan hier vermeld: het oefenen van opzicht en tucht over de gemeente en het huisbezoek om gemeenteleden te troosten, te onderwijzen en te vermanen.

Het zijn woorden die nogal ver van ons afstaan. Maar we kunnen ze ook doorvertalen naar onze tijd. Dan spreken we over leidinggeven. Niet alleen organisatorisch, maar ook inhoudelijk. De ouderling ziet erop toe dat de gemeente van Jezus Christus als gemeenschap geloofwaardig is in haar belijden en handelen. In de gemeente zullen we zorgvuldig met elkaar moeten omgaan. Het naar elkaar omzien komt onder meer tot uitdrukking in het huisbezoek. Dat is een belangrijke taak, die de ouderling als regel niet alleen, maar samen met bezoekmedewerkers en andere huisbezoekers verricht.

Over het ambt moet nog iets meer gezegd worden. Past dat nog wel in een democratische kerkstructuur als de onze? Deze vraag gaat uit

van een bijzondere positie van het ambt. In het Nieuwe Testament is het ambt echter een van de gaven die door de Geest aan de gemeente geschonken worden. De Bijbel gebruikt hiervoor het Griekse woord *charisma*. In 1 Korintiërs 12-14 vinden we een hele opsomming van zulke genadegaven. Paulus gebruikt er het beeld van het lichaam. Alle leden van het lichaam hebben hun eigen functie en dragen zo bij tot de opbouw van de gemeente als geheel.

Wat is dan precies de functie van het ambt? De kerk kent – net als de politiek – een zeker dualisme. Ambtsdragers worden gekozen door heel de gemeente, maar oefenen vervolgens ook een bepaald gezag uit in de wijze waarop zij leidinggeven. Het is de taak van de ambtsdragers de gemeente aan te spreken op haar roeping tot getuigenis en dienst en haar daarin te bemoedigen. Zo wordt de gemeente bewaard bij haar geheim, de levende gedachtenis aan Jezus Christus. Ambtsdragers worden gekozen door de gemeente, maar vormen zo ook een ‘tegenover’ van de gemeente. Zij gaan de gemeente voor op de weg van de navolging. Ambt is dienst. Dat leren we in alle ootmoed van onze Heer, die niet kwam om gediend te worden, maar om te dienen. Zo wordt ook de ouderling zijn plaats gewezen.

2.3 Bevestiging

Het is voor een gemeente verheugend dat mensen uit haar midden de roeping aanvaarden in het ambt de Heer en zijn gemeente te dienen. De bevestiging mag dan ook beschouwd worden als een feestelijk gebeuren.

Eerst zijn de namen van de gekozenen door de kerkenraad aan de gemeente voorgesteld. Als mededeling, maar ook om de gemeente in de gelegenheid te stellen eventuele bezwaren tegen hun verkiezing in te brengen. Dat kunnen ernstige bezwaren zijn tegen iemands belijdenis of levenswandel. De kerkorde geeft aan hoe daarmee gehandeld moet worden door de kerkenraad. Gelukkig komt dit zelden voor.

Zijn er geen wettige bezwaren ingediend, dan vindt de bevestiging plaats in een kerkdienst, met gebruikmaking van een daartoe bestemde orde van dienst.

Twee lijnen komen bij de bevestiging bijeen. Eerst de lijn vanuit de gemeente. Zij verkoos je uit haar midden om namens haar het ambt uit te oefenen. Ten tweede de lijn vanuit Christus: de Heer van de gemeente

wil je gebruiken voor deze dienst en zal je de gaven geven die daarvoor nodig zijn. Het hart van de bevestigingsdienst vormt het gebed om de Heilige Geest, die mensen wil toerusten en bemoedigen.

Van de te bevestigen ambtsdrager wordt een duidelijk jawoord gevraagd op enkele vragen. De formulering van deze vragen is in de loop van de jaren wel wat gewijzigd. Maar in de kern van de zaak gaat het nog altijd om het volgende.

Gevraagd wordt of men ervan overtuigd is door de Here God zelf geroepen te zijn door middel van zijn gemeente. Hoezeer men ook zelf besluit aan de gang te gaan, door alles heen is de Heer degene die zijn gemeente bouwt door de dienst van mensen.

Vervolgens wordt gevraagd of men de heilige Schrift aanvaardt als enige regel voor het geloof. Uit die bron putten ambtsdragers waar het gaat om bemoediging en toerusting van de gemeente. Een ambtsdrager van de kerk verbindt zich tevens af te wijzen wat daarmee in strijd is.

Ook zegt hij of zij ja op de vraag zijn of haar ambt trouw te bedienen.

Liefde en trouw gaan hand in hand in het leven, ook in het ambtelijk leven. En die trouwe ambtsbediening strekt zich niet alleen uit tot de gemeenteleden, maar tot 'alle mensen die de Heer op uw weg brengt'.

Ten slotte belooft de nieuwe ouderling voorgoed geheim te houden wat hem of haar vertrouwelijk is verteld (zie paragraaf 5).

In de kerkorde van de Protestantse Kerk staat: 'De bevestiging kan onder handoplegging geschieden' (ordinantie 3.6.10). 'Kan' staat er. Het is dus geen regel, maar een mogelijkheid. De handoplegging is geen magische overdracht van kracht of bevoegdheid. Het is een lijfelijke benadrukking van de bevestiging en de belofte van Gods aanwezigheid: in zijn dienst ben je geroepen en in zijn Naam mag je gaan.

2.4 Taakomschrijving

In ordinantie 3, artikel 10 van de kerkorde van de Protestantse Kerk wordt als taakomschrijving van de ouderling gegeven:

'Tot opbouw van de gemeente is aan de ouderlingen toevertrouwd:

- de zorg voor de gemeente als gemeenschap;
- het dragen van medeverantwoordelijkheid voor de bediening van Woord en sacramenten;
- de ambtelijke tegenwoordigheid in de kerkdiensten;

- het toerusten van de gemeente tot het vervullen van haar pastorale en missionaire roeping;
- en, zo zij daartoe geroepen worden, het dienen van de kerk in de meerdere vergaderingen.

en tezamen met de predikanten:

- de herderlijke zorg, onder meer door het bezoeken van de leden van de gemeente en

het opzicht over de leden van de gemeente.'

Artikel 10 kent, naast deze taakomschrijving, een tweede artikel over ouderlingen die tot kerkrentmeester zijn aangewezen. Daarbij gaat het om financiën en beheer.

Wie al deze taken beziet, kan schrikken van de hoeveelheid. We hebben dan te bedenken dat in een protestantse kerk de zorg voor de gemeente nooit rust op de schouders van enkelingen, maar op die van allen samen. Een groot deel van al die genoemde taken komt voor rekening van de kerkenraad als geheel en/of wordt uitgevoerd samen met de predikanten. Bovendien is er gewoonlijk sprake van een taakverdeling, en soms ook van ambtsdragers met een bijzondere opdracht. Bij het afspreken van de taakverdeling is het wijs te letten op ieders specifieke gaven. In veel gemeenten denkt men niet aan een taakomschrijving per persoon. Toch is die te bepleiten. Mensen hebben recht op duidelijkheid: dat is mijn taak, daar ligt mijn verantwoordelijkheid. Zo'n taakomschrijving kan de taak ook begrenzen en de ambtsdrager bewaren voor een onafzienbare taak.

Het voert te ver hier gedetailleerde voorstellen te doen voor zulke taakomschrijvingen. Hier en daar ziet men de tweedeling in beleid en pastoraat. Specifieke taken kunnen zijn: vorming en toerusting, categoriaal pastoraat (bijvoorbeeld onder ouderen, zieken, jongeren), eredienst en liturgie, afvaardiging naar de classis, enzovoort.

In de meeste gevallen neemt een nieuwe ambtsdrager de taak van een afgetreden zuster of broeder over. Men begint dus niet blanco. Anderen hebben vóór ons aan de gemeente gebouwd, en je bouwt daarop voort. Het getuigt van goede orde dat je je er goed van op de hoogte stelt hoe de taak tot nu toe is verricht, waar problemen liggen, waar perspectieven

zijn, waar zorgen dreigen. Ook is het goed om de verwachtingen over en weer duidelijk te hebben. Tegelijkertijd moet er ruimte zijn om eigen accenten te leggen. Je hebt immers eigen gaven en talenten die je kunt inzetten.

Steeds meer kerken werken gavengericht als het gaat om hun vrijwilligers. Zij zoeken dus niet meer iemand die bij een vacature past, maar kijken wat gemeenteleden willen en kunnen doen voor de kerk. Zo ontstaan nieuwe initiatieven en vervallen sommige oude activiteiten en functies.

2.5 Ambtsgeheim

Bij de bevestiging wordt aan ambtsdragers de vraag gesteld: 'Belooft u geheim te houden wat vertrouwelijk te uwer kennis is gekomen?' Deze vraag heeft betrekking op het ambtsgeheim. Pastorale contacten hebben een vertrouwelijk karakter. Mensen moeten ervan op aankunnen dat wat tijdens het huisbezoek besproken wordt, niet aan anderen wordt doorverteld. Dit geldt uiteraard ook voor hen die niet een officieel ambt bekleden, maar als bezoekermedewerker of contactpersoon namens de gemeente op bezoek gaan.

Het is ontroerend hoe open mensen zijn in het pastoraal contact. Vaak hebben ze een groot vertrouwen in de ouderling of bezoekermedewerker en geven ze hen een inkijk in hun leven en geloof. Dat is een geschenk, waar zorgvuldig mee omgegaan moet worden.

Men ontmoet soms mensen die weinig vertrouwen hebben in het ambtsgeheim. 'U rapporteert dit toch niet aan de kerkenraad?', vragen ze. Op zo'n moment moet men de vragensteller kunnen verzekeren dat wat vertrouwelijk verteld werd, anderen niet ter ore komt. Het is zaak hier heel zorgvuldig mee om te gaan, vooral in vergaderingen van wijkteams waarin pastorale zaken worden doorgenomen. Er bestaat niet zoiets als een collectief ambtsgeheim.

Wil je toch een thema of gesprek bespreken in een vergadering, zorg er dan voor dat het verhaal anoniem is en dat er geen verwijzingen in jouw verhaal zijn waaruit de anderen kunnen herleiden over wie je spreekt. Vaak helpt het om je casus uit te tikken, zo kun je het een paar keer nalezen en écht anoniem maken. Deze wijze helpt ook om je echt te beperken tot de kern van de kwestie die je wilt bespreken.

Wil je in overleg over een pastoraal contact, bijvoorbeeld met de diaconie, omdat je denkt dat er hulp nodig is, overleg dit altijd eerst met de betrokkene.

Het ambtsgeheim betekent niet dat je zelf nooit jouw verhaal kwijt kunt. Soms is het nodig om zelf stoom af te blazen, zeker als het gaat om zaken die je diep raken. Het is goed om binnen de kerkenraad een vertrouwenspersoon af te spreken waar de ouderlingen en bezoekmedewerkers terecht kunnen. Dat kan een predikant zijn, of iemand anders. Hier kunnen ze hun verhaal delen, bespreken hoe het contact verloopt, of hun zorgen uiten.

Als er mensen acuut in gevaar zijn, dan hoef je je niet aan het ambtsgeheim te houden, dan kun je hulp inroepen van een arts of politie.

In onze tijd wenden veel mensen zich tot een vorm van anoniem pastoraat of – beter gezegd – tot een anonieme pastor. Men richt zich bijvoorbeeld tot een predikant in een andere gemeente, tot pastoraat via internet of tot een telefonische hulpdienst. Vaak gaat het hier om problemen met een sterk taboekarakter. Dat wil niet zeggen dat men de eigen pastor niet vertrouwt. Maar de pastor is ook de predikant die zondags voorgaat of degene met wie men als vrijwilliger in kerkenwerk samenwerkt. Men wil dan niet dat een bepaald geheim tussen hen in komt te staan. Want dergelijke kennis is belastend, en de betrokkene voelt zich er, hoewel ten onrechte, toch op aangekeken. Daarom is het goed dat er ook buiten de eigen gemeente instanties zijn waarbij mensen met persoonlijke problemen terecht kunnen.

Het ambtsgeheim gaat terug op het biechtgeheim. Het is van belang voor iemands geestelijke gezondheid zijn hart te kunnen luchten. Er zijn nu eenmaal dingen waarmee je niet in je eentje in het reine komt. Je kunt het er benauwd van krijgen. ‘Toen ik zweeg, kwijnde mijn gebeente weg’, klaagt de dichter van Psalm 32. Zijn onuitgesproken schuld drukt als een loden last op hem. Voor het uitspreken van deze schuld is een ‘tegenover’ nodig, iemand namens God, een broeder of zuster die deze mens niet afwijst, maar aanvaardt. Samen met deze ander kun je in gesprek en in gebed, het probleem, de schuld, of wat er op je drukt, onder ogen zien. Met het doen van het verhaal is een eerste stap gezet, op zoek naar heling.

Natuurlijk is het ambtsgeheim niet bedoeld om bepaalde misstanden die zich in een gemeente kunnen voordoen, ‘onder de pet te houden’,

door bijvoorbeeld daders van seksueel misbruik in bescherming te nemen. Dat zou ten koste gaan van de slachtoffers. In het ambtsgeheim gaat het uiteindelijk om de gulden regel uit de Bergrede: 'Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten' (Matteüs 7: 12). Probeer je te verplaatsen in de situatie van de ander; dan weet je als vanzelf waar je spreken of zwijgen moet.

Tot slot is het goed om te weten dat het ambtsgeheim van kracht blijft, ook als je jouw ambt hebt neergelegd.

Ouderling of bezoekermedewerker zijn in de kerk is bijzonder. In de kostbare ontmoetingen met mensen wordt het leven en het geloof in God gedeeld, evenals ongeloof en twijfel. Tijdens vergaderingen bouw je mee aan de toekomst van de gemeente, die soms hoopvol, soms zorgelijk is.

Dit boek biedt zowel de doorgewinterde als beginnende ouderling en bezoekermedewerker handvatten. Het bespreekt de gang van zaken in de kerk: wat is pastoraat, wat doet een kerkenraad, hoe ziet een huisbezoek eruit. Er worden gebeden en (bijbel)teksten aangereikt, er is aandacht voor de toekomst van het pastoraat en vijftien casussen en verdiepende teksten zetten aan tot nadenken over thema's rondom het pastoraat. Een compleet handboek, dat elke ouderling of bezoekermedewerker informeert én inspireert.

Erica Hoebe-de Waard is als gemeentepredikant verbonden aan de Protestantse Gemeente te Wageningen. Zij is lid van de redactie van het *Ouderlingenblad*.

Roelof de Wit is als gemeentepredikant verbonden aan de Hervormde Gemeente te Ermelo. Hij is lid van de redactie van het *Ouderlingenblad*.

www.ouderlingenblad.nl
www.kokboekencentrum.nl

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT